

Studies in European Language Diversity 26.1

KARJALAN KIELI

ELDIA Lyhendetty raportu

Heini KARJALAINEN, Ulriikka PUURA, Riho GRÜNTAL, Svetlana KOVALEVA

Livvikse kiändi Jelena FILIPPOVA

eldia

european language
diversity for all

Mainz • Wien • Helsinki
Tartu • Mariehamn • Oulu • Maribor

Studies in European Language Diversity is a peer-reviewed online publication series of the research project ELDIA, serving as an outlet for preliminary research findings, individual case studies, background and spin-off research.

Editor-in-Chief

Johanna Laakso (Wien)

Editorial Board

Kari Djerf (Helsinki), *Riho Grünthal* (Helsinki), *Anna Kolláth* (Maribor), *Helle Metslang* (Tartu), *Karl Pajusalu* (Tartu), *Anneli Sarhimaa* (Mainz), *Sia Spiliopoulou Åkermark* (Mariehamn), *Helena Sulkala* (Oulu), *Reetta Toivanen* (Helsinki)

Publisher

Research consortium ELDIA c/o Prof. Dr. Anneli Sarhimaa
Northern European and Baltic Languages and Cultures (SNEB)
Johannes Gutenberg-Universität Mainz
Jakob-Welder-Weg 18 (Philosophicum)
D-55099 Mainz, Germany
Contact: eldia-project@uni-mainz.de

© 2013 European Language Diversity for All (ELDIA)

Cover design: *Minna Pelkonen & Hajnalka Berényi-Kiss*

ELDIA is an international research project funded by the European Commission. The views expressed in the **Studies in European Language Diversity** are the sole responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the European Commission.

All contents of the **Studies in European Language Diversity** are subject to the Austrian copyright law. The contents may be used exclusively for private, non-commercial purposes. Regarding any further uses of the **Studies in European Language Diversity**, please contact the publisher.

ISSN 2192-2403

Syväindö

1	Algusanat: Mibo on ELDIA?	1
2	Ketbo ollah karjalazet, mibo kielii on karjalan kieli?	2
2.1	Karjalan kielen zakonalline da poliittine tila	2
2.2	Livvin kieli	2
3	Tiedoloin keräimine da metodat	4
3.1	Tutkimuksen printsiopat, kyzelylistat da pagizutandat	4
3.2	Tieduo kyzelyh yhtynyzis	5
3.3	ELDIA-tutkimuksen printsiopat	5
4	ELDIA:n tutkimustulokset	7
4.1	Livvin kielen käyttö	7
4.1.1	Muamankieli	7
4.1.2	Kielen siirdymine tulieloile sugupolvile	8
4.1.3	Rahvahan ičenarvostus kielineron tazos	9
4.1.4	Kielen käyttö eloksen eri aloil	10
4.1.5	Kielet da ruadoelos	10
4.1.6	Kielen hoido	11
4.1.7	Kielen käytön kannattamine da kieldämine	11
4.1.8	Kielinägökannat	12
4.2	Zakonoinluajindu	13
4.3	Meedii	14
4.4	Opastus	14
5	Livvin kielen eloivoimažuon barometru	15
6	Yhtehvevot	17
7	Kehoitukset	18

1 Algusanat: Mibo on ELDIA?

ELDIA (Jevroupan kielien moniluadužus kaikile) on tutkimusprojektu, kudamas eri aloin – kielentutkimuksen, zakonan da statistiekkutiijon – tutkijat eri mualoispäi ruatah yhtes. Tarkoituksennu on löydiä uuvet ruadotavat monikieližyön ellendämizekse, toizin sanoin ellendiä kuibo rahvas da yhteiskunnat toimitah monil eri kielil.

ELDIA yhtes puolespäi tutkiu yhten kielen pagizijoi, toizes puolespäi tavoittelou tuloksii, kudamat sit pättäs toizien monikielizien joukkoloin da kielivähembistölöin tutkimizekse Jevroupas da muijalgi. Sendäh ELDIAs tutkitut kielet on vallittu muga, ku net ollah erilazii monikielizii rahvasjoukkoloi erilazis poliittizis, hiestouriellizis, talovuollizis da kul'ttuurizis ololois. Tutkittavannu ollah myös eländyalovehien “vahnimat” rahvas, kui saamelazet, karjalazet, vepsäläzet da setukazet. Projektan aigah tutkittih myös uuzii siirdolasjoukkoloi, kui eestiläzet Suomes da Germuanies da kahten iellizen välimuodoloi, moizii kui Avstrien vengrielazet. Erähät tutkittulois kielis ollah varavonalazet, kudamil on nuori kirjukieli, kui karjalazil da vepsäläzil. Erähii kielii pitkän aigua käytettih literatuurin da opastuksen kielenny, kui vengrien da viron kiely. Kai tutkitut kielet ollah suomelas-ugrilazii kielii, kudamii monikieližyön puolespäi on tutkittu ylen vähä.

Tämä livvin kielen raportu on yksi ELDIAn tutkimuksis. Niilöin pohjal luajitah verdailii raportu, kudai jullatah angliekse vuvvennu 2013. Tuloksien pohjal luajitah jevrouppalazien kielien eloivoimažuon barometru (EuLaViBar), kudamua poliitiekat da muut piätöksienluadijat voidas käyttöä hyväkse, spruavočniekannu.

Täs alguperäzespäi läs kymmeneh kerdah lyhendetys raportas sellitetäh livvin kielen tilua Ven'al. Vuvven 2010 rahvahanluvun mugah Ven'al eläy 160–170 eri kanzoih kuulujua (Rahvahanlugu 2010). Karjalazet ollah Karjalan tazavallan nimenandai kanzu, heidy tazavallas on lähes 7%. Täs tutkimukses karjalazienke yhtes samal alovehel eläjät ven'an kielizet rahvas on annettu verdailemizekse. Uvven rahvahanluvun mugah Ven'al 25 605 hengie sanoi, ku pagizou karjalakse. Rahvahanluvun aigah ei erotettu livvinpagizijoi karjalan toizien murdehien pagizijois, sendäh ni tietä ei tarkah äijygo hengie pagizou juuri livvikse. Ven'an kielihäi on muailman kymmenen enin paistuloin kielien joukos.

Ven'an kieli on joga alovehel käytetty suuren valdivon kanzalliskieli, konzuhäi varavonalazel livvin karjalal pagizou tuhanzien rahvahien joukko, netgi enemikseh ollah vahnembua polvie.

Ileleh rodieu sanottu, mittumii tuloksii suadih ELDIA-tutkimukses livvin karjalan tilas, pagizijoin mielis da tiedolois. Kiinnostunnuombat lugijat voijah tarkembah lugie niilöis anglienkielizes raportas libo sit lyhendetys ven'an kielizes kiännökses, kudamat jullatah 2013 internetas adresil www.eldia-project.org.

Alguperäzen raportan on suomekse lyhendännyh Ulriikka Puura da livvikse kiändännyh Jelena Filippova vuvvennu 2013.

2 Ketbo ollah karjalazet, mibo kielii on karjalan kieli?

Liigii paistah Karjalan tazavallan suves Anuksen da Priäžän alovehel. Enne tostu muailman voinua Suomeh kuulunuzil alovehil Salmis da Suojärven päivännuozupuolizembis kylis sežo paistih liigii, sendäh Suomes siirdokarjalazis nygöi on livvikse pagizijua. Jälgimäzen, vuvven 2010 rahvahanluvun mugah 25 605 hengie Ven’al sanoj, ku maltau paista karjalakse. Karjalazekse iččie sanoj 60 815 hengie. ELDIA-tutkimukseh yhtynyöt, 300 karjalastu, ollah poikkevukselline joukko, mindäh sendäh lähes kai pagizutetut maltettih kengo parembi, kengo pahempi livvin karjalan kiieldy.

Tutkittavakse voidanus vallita sežo varzinkarjalan pagizijat. Ga livvin karjal vallittih ELDIA-tutkimuksen kohtakse enne kaikkie sendäh, ku sidä paistah Petroskoin lähäl, kus Ven’an ELDIA-tutkimustu koordiniiruttih. Livgiläzien ližäkse Karjalan tazavallas da Leningruadan alovehel tutkittih myös vepsäläzii da niilöil alovehil eläjii ven’ankielizii. Tutkimustulokset voijah ebäilemättäh olla hyövykse varzinkarjalan tiluagi sellittäjes.

2.1 Karjalan kielen zakonalline da poliittine tila

Ven’an kielipoliitiekku on vuozikymmenien aigah enne kaikkie kannatannuh yksikieližyTTY lugu ottamattah vai lyhyzii aiguvälilöi, konzu monikieližyTTY on kudakui tugiettu. Karjalazet ollah Karjalas nimenandai kanzu, ga karjalan kielel ei ole virrallistu stuatussua tazavallan kielenny, kui toizil tazavalloin nimenandajien kanzoin kielil.

Ližäkse äijät duumaijah (kč. 4.3.2), ku zakonoil ei ole tozidielos nimittumua merkičysty, mindäh sendäh net ei käskietä Karjalan tazavaldua libo Ven’an valdivuo nimittumih ruadoloih.

2.2 Livvin kieli

Livvin karjalan kieli kuuluu suomelas-ugrilazen kielikunnan itämerensuomelazih kielih. Liigi on suomen da viron kielen lähäine sugukieli. Sen lähin sugukieli on varzinkarjalan kieli, kudai yhtes livvin da tverinkarjalanke muvvostau karjalan kielen. Indojevrouppalazen kielikunnan slaavilazih kielih kuului ven’an kieli da liigi ei olla keskenäh sugukielii. Histourien puoles kaččojen kielil ei ole yhtehisty sanastuo libo kielioppi, da kui ei ollus vai suurdu sanaston laihinoiččemistu da leviele levinnyTTY kaksikieližyTTY, nämmien kielien pagizijat nikui ei voidas ellendiä toine toizen kiieldy.

Ven’an da karjalan kiieldy käytetäh eri ymbäristölöis (kč. 4.1.4). Karjal on kodi- da karjalaskylän kieli, ven’a – opastuksen, vallan da yhteiskunnan kieli. Tänäpäi ven’an kieli on myös enimitytäh karjalaskodiloin kieli. Vuozikymmenii tagaperin uskottih, buito karjalan libo mitah muu vähembistökieli voi olla tiel ven’an kielen opastumizes (kč. 4.3.1.7), mindäh sendäh karjalan kielen käyttö ylen äijäl väheni, ezimerkikse, školis. Läs kai livvin pagizijat

ollah kaksikielizet: hyö maltetah ven’akse dai karjalakse. On myös äijy semmostu, ket tundietah iččie karjalazekse, ga ei malteta paista karjalakse. Nuoret karjalastaustazet ollah enne kaikkie ven’ankielizet, hos erähii poikkevuksiigi on. (kč. 3.4.1.3). Enne ELDIA-tutkimustu perehien kielen valličendua ei ole tutkittu, ga tietäh ku suurin vuitti välläh livvikse pagizijois tänäpäi ollah jo ijäkkähät rahvas.

Kaksikieližys on ebäilemättäh olluh nämmit rahvahil muga ammui, ku karjalazet da ven’alazet on eletty rinnakkai samoil alovehil. Kielenvaihto karjalan kiele ven’an kieleh on tapahtunnuh karjalazil vuosisavoin aigah, ga rutto se rodih nevvostoaigan sotsiualizien muutoksien täh. Karjalazet kylät ruvettih kučistumah, niidy hävitettih da rahvahan linnoih muutandu rutostui voinan jälles Nevvostoliitos. Kaksikieližyön vaikutukset nävyttih karjalan kiele kaikil tazoil, ga sen eri muodoloi on tutkittu silloi-toiči, ga vähän. Kerras nägyi ven’an kielen vaikutus on karjalan kielen sanastos.

Karjalan kielimuodoloil, livvin da varzinankarjalan kielel, ei ole yhtehisty kirjukiely. Mollembile kehitettih omat kirjukielet 1980-luvun lopus. Karjalan kirjukielen kyzymys on olluh kiistanalazennu vuozikymmenien aigah. ELDIA-tutkimukses pagizutetut livgiläzetgi oldih eri mielly sit, pidäygo karjalan kielimuodoloil olla yhtehine kirjukieli (kč. 4.3.1.8). Yhtet painettih sidä, ku karjalan kielimuodoloil on eruo da ei sua ainos ellendiä toine tostu, toizien mieles, vastukarai, karjalazil pidäs yhtistiä väit da luadie karjalan kirjukieli, ku se säilys Karjalan tazavallas tuliel aiguagi.

Karjalan da toizien vähembistökielien siirdymisty buabolois da died’olois da vahnembis lapsile tulis kannattua sežo, ku teemua tutkitah. Kielenvaihton rutostumizen periä pidäs kiirehellizesti uuttu tuorehtu tutkimustieduo kielen käyttömahtolois uuzis ymbäristölöis da niilöis tarvittavis keinolois. Tutkimusprojektu ELDIA oppiu andua ližätieduo myös nämmit kyzymykses da kehoittau uuttu.

3 Tiedoloin kerämine da metodat

Jevroupan liiton projektannu ELDIA on vellalline pidämäh peitos rahvahan tiedoloi. Kyzelytutkimukses käytettylöis kyzelylistois on otettu iäres ristikanzan tiijot da nimilistat on hävitetty. Hos erähät pagizutandois jullatahgi, ga niilöis ei ole pagizutettavien nimii, nigo toizii tiedoloi heis. Pagizutandan diktofonkirjutuksii käytetäh vai tutkimizeh niškoi, da tutkijat, kudamat niidy käytetäh, novvetah samoi ristikanzan personalizien tiedoloin peitos pidämizen printsippii.

3.1 Tutkimuksen printsiopat, kyzelylistat da pagizutandat

ELDIA-projektan tutkimusruado allettih pakkaskuul 2011. Livgiläzii koskijan kyzelyn vastuajat vallittih niilöis, ken sanoi iččie karjalazekse da maltoi livvin kiely. Kyzelytutkimukses vastuajat täytettih karjalankielizet kyzelylistat projektan rahvahan avul. Ven’ankielizet verdailujoukot pagizutettih telefonas, silloi kyzelylistan täytti pagizuttai. Tädä tutkimusruadoo koordiniiruttih Natalja Antonova da filolougien douhtoru Nina Zaitseva. Karjalan tiedokeskuksen Kielen, literatuurin da histourien instituuttu da sen johtai Irma Mullonen kannatettih projektua allus algajen da instituutan ruadajien hardieloil oli suuri vastus tutkimusruavos. Kyzelylistoinke käydih kyläh Natalja Antonova, Tatjana Boiko, Svetlana Koval’ova da Aleksandra Rodionova. Individualizet da joukkopagizutandat oldih Petroskoil kevätkuul 2011, niilöis pagizuttajinnu oldih Natalja Antonova da Ol’ga Ogneva. Heijän kel oldih myös tutkimusruadoo johtanuh professoru Riho Grünthal da tutkii Heini Karjalainen Helsinkin yliopistospäi Suomespäi.

Kyzelylistoih vastai kaikkiedah 301 karjalastu da 304 ven’ankielisty vastuajua. Tutkimukses käytettih kahtu eri kyzelylistua: yksi oli vähembistökielizele joukole (livvinkielizet), toine verdailujoukole (ven’ankielizet) Livvinkielizien kyzelylistas oli 63 kyzymysty, verdailujoukon listas 47. Monien tehniezen da käytändöllizien problemoin periä iče kyzelylistu valmistui ylen myöhä. Ga projektan rahvahan – pagizuttajien da pagizuttuloin hyvyös tiijot yhtelläh kerättih. Net ollah täkse päiviä suurin karjalazien kielitilua koskii kyzelytutkimus.

Vähembistökielizien kyzelylistas kyzyttih:

- vastuajan tiijot (igä, roindupaikku, opastus, ammatti)
- kuibo da kus vastuaju opastui karjalan da ven’an kieleh, midä kiely häi pagizou perehes, omahizienke
- kielinero (kuibo vastuaju maltau livvin, ven’an, anglin da toizii kielii da kuibo häi käyttäy niilöi, ezim. kois, ruavos, pihal, laukas)
- midä miely vastuaju on livvin da ven’an kielen käyttämizes eri ristikanzoin kel da nämmien kielen segavuttamizes, kuibo vastuaju harakterizuiččou eri kielii
- midä miely vastuaju on livvin kielen käytös julgizis yhtevykses

- kuibo vastuaju käyttäy meedien da kul'tuuran tuottehii (lehtet, raadivo, TV, internettu, kirjat, fil'mat da m.i.) da iče kirjuttau tekstoi (kirjazet, päivykirjat, sms:viestit da m.i.) eri kielil

Ven'an kielizes kyzelylistas kyzyttih:

- vastuajan tiijot (igä, roindupaikku, opastus, ammatti)
- midä kiely vastuaju on opastunnuh kois da käyttänyh vahnembien, buaboloin da died'oloin da ukon libo akan kel
- midä kiely vastuaju käyttäy eri eloksen aloil (kois, ruavos, pihal da m.i.)
- midä miely vastuaju on livvin da ven'an kielen käyttämizes eri ristikanzoin kel da niilöin kielien segavuttamizes, kuibo vastuaju harakterizuiččou liygii da ven'ua, midä häi duumaiččou eri kielien hyövylližyös
- kuibo vastuaju käyttäy meedien da kul'tuuran tuottehii (lehtet, raadivo, TV, internettu, kirjat, fil'mat da m.i.) da iče kirjuttau tekstoi (kirjazet, päivykirjat, sms:viestit da m.i.) eri kielil

Kyzelylistoin ližakse tutkimukseh niškoi pagizutettih suullizesti enämbi kolmiekymmendy karjalastu. Erähii pagizutettih yksin, suurin vuitti pagizutettih samanigäzis joukkolois. Ližakse pagizutettih kahtu ven'an kielisty joukkuo, poliittizii piätöksienluadijoi da meedien rahvastu. Pagizutandan vuoh tahtottih suaja syvät tiijot kyzelylistoin teemois. Alguperäzes anglienkielizes raportas on kudamidä karjalazien vastuajien pagizutandua joga teemas.

3.2 Tieduo kyzelyh yhtynyis

Suurin vuitti (72,3%) livvinkielizen ELDIA-kyzelyh yhtynyis oldih naizet. Nuorembih igäjoukkoloih kuulujii vastuajii oli enin kaikkie: 18-29 vuottu igäjoukos oli 22,6% kaikkis vastannuzis, 30-49 vuottu igäjoukos 43,2% kaikkis vastannuzis. Igäjoukkoh 50-64 kuului 21,7% vastannuzis da vahnimah, piäl 65-vuodehizien igäjoukos oli 12,5% karjalazis vastannuzis. On tietty: suurin vuitti hyvin karjalakse pagizijoi on vahnembua polvie rahvas, sendäh tutkimuksen materjualat ei ainos vastata karjalan pagizijoin igätuloksii. Ližakse suurin vuitti vastuajis eläy linnas, läs 100 Petroskois, läs 60 Prižžäs da enämbi 30 Anukses.

Ven'an kielizil verdalujoukkolois vastuajil dielot oldih läs kui karjalankielizil. Igäjoukkolois enin kaikkie vastuajua oli 30-49 vuottu igäjoukos (41,5%), kolme nellästy oli nastu. Korgei opastus oli ven'an kielizis läs joga toizel ihan kui karjalankielizilgi.

3.3 ELDIA-tutkimuksen printsiopat

ELDIA-projektas kerätylöi tiedoloi šeikuittih professoru Anneli Sarhimaan (Mainz, Germuanii) johtol luajitun suunnitelman mugah. Kui toizis monis monikieližyön tutkimuksis, ELDIAs tutkittih vähembistökielien eloivoimažuttu moniekielizen ymbäristön ololois. Sikse tutkimukses otetah čottah se tozi, ku nygözet kielivähembistöt eletäh da ruatah monil kielil.

On tärkei tutkie vähembistö- da enimistökielen välilöinke yhtes myös kai kielen moniluadužus, kudai on yhteiskunnas da paginal olluol alovehel. Tahtoimmo sellittiä monikieližyön taboi da sidä, ollahgo net hyväkse vai ollah varaittavat vähembistökielile.

ELDIAn päätavoittehennu on luadie Jevrouppalaine kielten eloivoimažuo barometru (EuLaViBar). Barometru rodieu se ruadobruja, kudamua voi helpoh käyttöä vähembistökielen eloivoimažuttu sellittäjes libo toizien kielten tilua sellittäjes. EuLaViBar kehitetäh kahtes vaihies. Enzimäzekse on laskiettu vähembistökielidy koskii barometru (kč. Lugu 5 täs raportas). Toizekse eri aloin tutkijoin joukko luadiu ylezen barometran yksittäzien sellittelylöin pohjal. Tämä barometru ezitetäh Jevroupan nevvostole da jullatah elokuus 2013 yhtes EuLaViBar-spruavočniekanke.

Kielten eloivoimažuttu miärailles ELDIA nojuau pitkih kielisotsiolougizih tutkimusperindölöih. ELDIAn tarkastelutabua ollah kannatettu äijäl Joshua Fishmanan, Leena Hussan, Christopher Stroudan da Anna-Riitta Lindgrenan tutkimukset da tulokset. ELDIA pohjavuu myös UNESCO:n kielten eloivoimažuttu da varavonalažuttu sellittäjih raportoih (2003; 2009). Ližäkse EuLaViBaran luajindas on ližiä hyödyä kahten merkittävän monikieližyön tutkijan, François Grinan da Miquel Strubellan mielile kielen ekonomies.

4 ELDIA:n tutkimustulokset

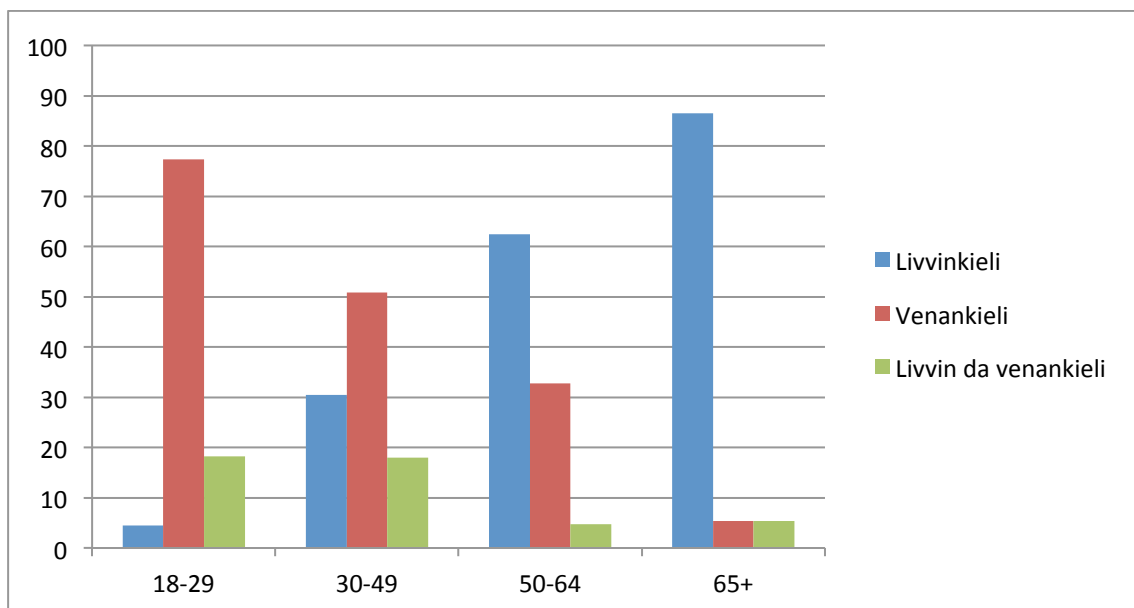
ELDIA-tutkimuksen zakonoin da meedien sellittelyn tuloksih kiinnostunnuh voi tuttavuo ven'an- da anglienkielizes raportas www.eldia-project.org. Täs kaččelemmo tarkembah karjalazis da ven'alazis vastuajis kerättylöi tutkimustuloksii.

4.1 Livvin kielen käyttö

4.1.1 Muamankieli

ELDIA-kyzelyn vastuajat oli vallittu muga, ku lähes kai (95,2%) ellendettäs livvinkieldy kengo parembi, kengo pahempi. Sen sijah heijän muamankieles ei olluh aijembua tieduo. 298 vastuajas 52,4% sanoi karjalan muamankielekse. Ven'an kiieldy muamankielenny pagizou 60,8% vastuajis. Vaiku karjalan kielen muamankielekse sanoi 38,9% da vaiku ven'an kielen 47% vastuajis. Vaiku 13,9% sanoi muamankielekse kaksi kiieldy, karjalan da ven'an.

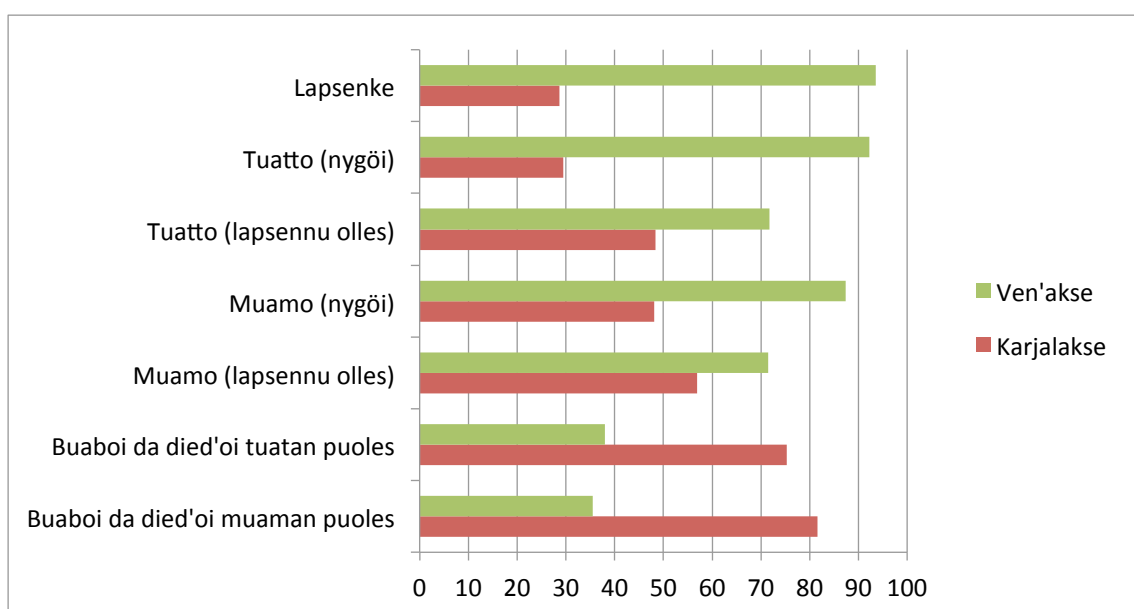
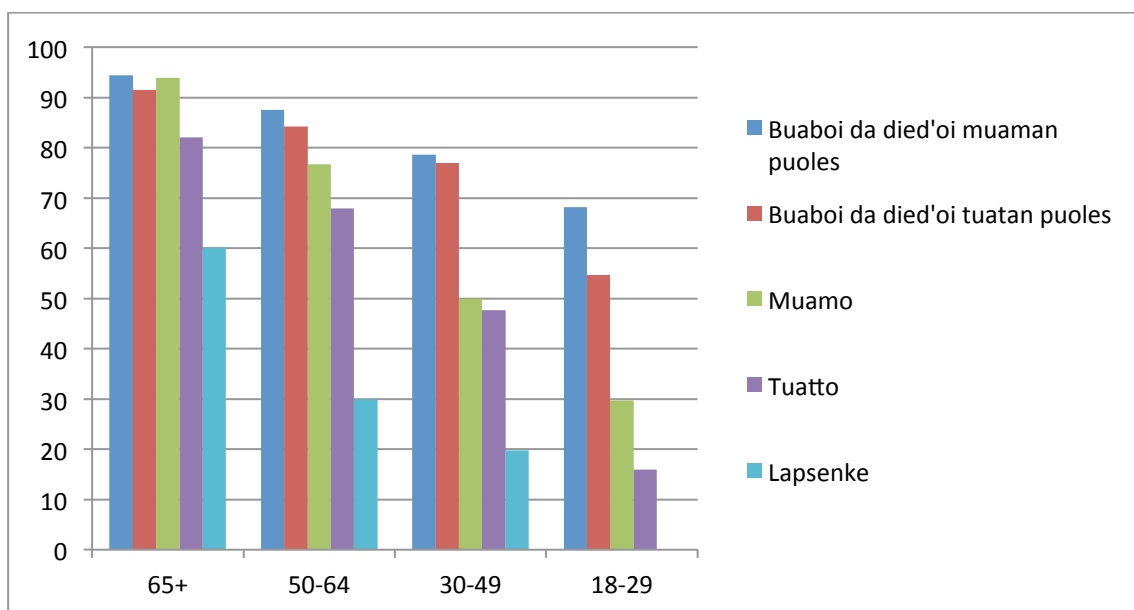
Vie aijembazis tutkimuksis da iče karjalazis tiijämmö, midä vahnembi karjalaine on, sidä parembi häi maltau paista livvikse da pidäy sidä muamankielenny. ELDIA-tutkimukses net, ket hyvin maltetah liygii, sanottihgi sen muamankielekse. Kui alahan olijas diagrammas näggy, enämbi 85% piäl 65-vuodehizien joukos sanoi vaiku karjalan kielen muamankielekse. Nuorimis igäjoukkolois vai 4,5% pidäy karjalan kiieldy ainavonnu muamankielenny, sidä paiči läs 80% sanoi ainavokse muamankielekse ven'an kielen.

4.1.2 Kielen siirdymine tulieloile sugupolvile

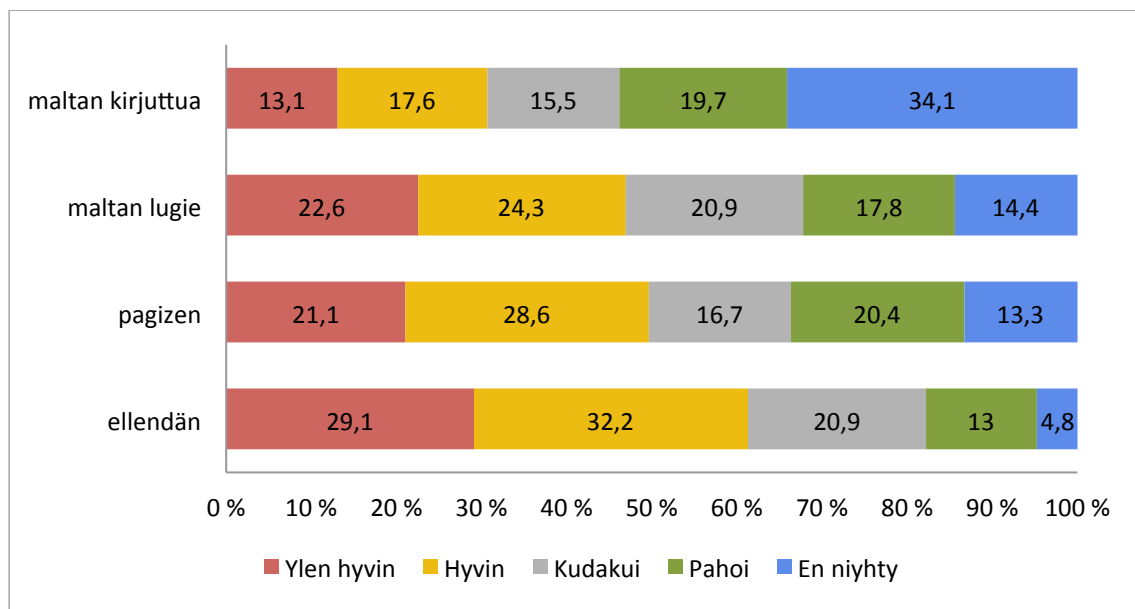
Kielen siirdymine perhehes sugupolvespäi toizeh on tärkei faktoru vähembistökielen säilymizes (ezim. Fishman 1991; UNESCO 2003). Ku vähembistökielazien perehien lapset ei harjavuta kieleh kois, sit se tietty dielo on: rahvas vaihtetah kieli enimestökieleh.

ELDIA-kyzelyh yhtynyzien 300 karjalazen vastavukset ozutetah, ku karjalah opastutah ylen harvah kois perhehes. Kui näggy alahan tuovus diagrammas, karjalan kielen käyttö on rutttoh vähennyh, sen sijah on tulluh ven'an kieli. Ylen nägyi muutos on kahten vahniman igäjoukon välil sit, kui liygii on paistu lapsile (ainavonnu kielenny libo ven'an kielen rinnal). Piäl 65-vuodehizis enämbi 60% on vie paistu lapsile liygii, ga 50-65- vuodehizis jo läs 30% on käyttänyh lapsien kel liygii. 30-49-vuodehizis harvu, migu jogahine viijes on paissuh liygii lapsile. Nuorimas igäjoukos vai harvoil on lastu, sendäh emmo voi varmah sanuo, ongo nuorile harvus paista lapsenke karjalakse kois.

4.1.3 Rahvahan ičenarvostus kielineron tazos

Karjalan tazavallan eläjis 45 570 sanoi iččie karjalazekse jälgimäzes rahvahanluvus vuvvennu 2010. Niilöis 37% (16 876) sanoi, ku maltau karjalan kiieldy. Sen sijah ELDIA-kyzelyh yhtynyzis läs kai maltetah karjalua kengo parembi, kengo pahembi. Ližäkse enämbi migu puolet vastuajis sanottih, ku maltetah paista karjalakse hyvin libo erinomazesti. Ei kai vastuajat malteta kirjukiieldy, muga joga kolmas vastuaju ei malta nivouse kirjuttua karjalakse. Suuri enimestö maltau yhtelläh lugie karjalakse, sidä paiči vai 14,4% ei malta nivouse lugie karjalakse.

Igäjoukkoloin välil on suuret erot karjalan kielen maltamizes. Piäl 65-vuodehizien igäjoukos läs 95% sanoi, ku ellendäy da pagizou karjalakse välläh libo hyvin. Erot 50-64-vuodehizien igäjoukos ollah aiga suuret, muga toizekse vahniman igäjoukon vastuajis enämbi 80% sanoigi, ku ellendäy karjalua välläh libo hyvin, vaiku 65% sanoi, ku pagizou karjalakse sežo hyvin. Karjalan kielen nero on sendäh passiivizembi jo toizekse vahnimas igäjoukos. Midä nuorembi igäjoukko on, sidä vähembi on välläh kielenpagizijua. Yhtelläh pidäy panna merkile se, ku nuoriman igäjoukon, 18-29-vuodehizien joukos on vähembi kogonah karjalan kiieldy maltamattomua kui iellizes, 30-49-vuodehizien joukos. Tämä tovennägözesti rippuu ainehistonkeriändytavas, karjalan maltajiihäi ečittih tietten tutkittavakse.

Ven'an kieli on selgieh karjalazien "vägevin" kieli. Yheksä kymmenes vastuajas sanoi, ku maltau ven'an kiieldy hyvin libo välläh, maltau kui paista, mugai kirjuttua. Ližäkse kyzyttih toizien kielien (anglien, germuanien, suomen, fransien) maltuo. Yksi nelläs karjalazes ellendäy da ičearvostuksen mugah maltau paista suomekse hyvin. Vaiku joga nelläs karjalazis vastuajis ei malta suomie nivouse. Suomen kielen maltamine on tavallizembi migu anglien kielen: joga kolmas karjalazis vastuajis ei malta anglien kiieldy nivouse. Suurin vuitti vastuajis maltau anglien kiieldy vältävälle libo pahoi. Toizii kielii enimät vastuajis ei malteta.

4.1.4 Kielen käyttö eloksen eri aloil

Karjalan kieldy enne kaikkie käytetäh ebävirrallizis yhtevykses. Puaksumbah karjalua käytetäh kois (32,1% puaksuh libo ainos), omahizienke (32,0% puaksuh libo ainos), dovarišoinke (18,7% puaksuh libo ainos) da rinnal eläjienke (14,1% puaksuh libo ainos). Virrallizis kohtis (kirikkö, kirjasto da virguniekat) enämbi 80% vastuajis ei käytetä karjalua nikonzu. Karjalan kielen käyttöh muite vai ei ole sijua sit kaikes.

Karjalazet vastuajat käytetäh ven'an kieldy puaksumbah migu karjalua läs kaikil eloksen aloil. Vaiku omahizienke ven'an kieldy käyttäy harvembah migu ainos enämbi 20% vastuajis. Koisgi enämbi 80% vastuajis käyttäy ainos ven'ua.

Vastuajil kyzyttih myös, kusbo yhteiskunnas karjalan kieldy pidäs käyttöä. Suurin vuitti on sidä mieldy, ku karjalua pidäy käyttöä TV:s (90,8%) da opastukses (87,1%).

Internettu (61,9%) da bol'ničču (56,8%) oldih myös moizii kohtii, kus vastuajien mugah pidäs käyttöä karjalua. Sen sijah läs puolet ei voidu vastata, pidäsgo karjalan kieldy käyttöä parluamentas libo politsiilaitoksis. Ližäkse läs 30% vastai, ku heijän mieles karjalua ei pidäs käyttöä politsiilaitoksis da enämbi 20%:n mieles karjalua ei pie politsiiazemal. Tozissah vastujien joukos oli enämbi niilöi, ket vastustettih karjalan kielen käyttöä politsiilaitoksis, migu niilöi, ket kannatettih. Onnuako äijät vastuajis ei voija ni kuvitella, ku karjalua voidas käyttöä myös toizis, virrallizembis ymbäristölöis.

Ven'ankielizen verdailujoukon mugah karjalan kielen käyttö ei olluh ylen tärgei muijal ku vai opastukses, televiizoras da internetas. Toizih kyzymyksih verdailujoukon rahvas ei maltettu vastata libo pietti karjalan kielen käyttöä pädemättömänny.

Suuri vuitti (60,8%) karjalazis vastuajis sanoi, ku hänele karjalan kielen käyttämine on vaigei monil eloksen aloil. Vastuajat sanottih semmozikse aloikse enne kaikkie poliitiekän, tehnologien, talovuon da virrallizet hommat. Äijät sanottih, ku karjalan kieleles nämmil aloil ei tävvy sanua libo hyö ei tietä uuttu sanastuo.

4.1.5 Kielet da ruadoelos

Ven'an kielen malto Ven'an ruadoelokses on ellendettävästi toven tärgei sego karjalazien, sego ven'ankielizien vastuajien mieles. Kaikis tärgevin kui karjalazien, mugai ven'ankielizien vastuajien mieles se on enzymäzen ruavon eččimizes. Ven'ankielizet vastuajat oldih karjalazii pessimistizembat sit puoles, uskaldaugo muamankielen ven'an maltamine korgiemban palkan ruadomarkinoil.

Karjalan kielele vastuajat ei nähty suurdu arvu ruadomarkinoil: vaiku läs joga kymmenes karjalazis oli samua mieldy sit, ku karjalan kieli andas paremban palkan, auttas ruadopaikan vaihtamizes, korgiembah virgah eistymizes da enzymäzen ruadopaikan löydämizes. Äijil on vaigei kuvitellagi, ku karjalan kieldy pidäy ruadoelokses, muga enämbi migu kolmas vuitti vastuajis ei maltanuh vastata nämmih kyzymyksih nivouse. Poikkevuksennu oldih net, kenen

ruado on kiini karjalazih libo karjalan kieleh. Hyö ollah toimittajat, opastajat, tutkijat da opastujat. Ven’ankielizes verdailujoukos läs 60% ei maltanuh sanuo, ongo karjalan kielel hyödy ruadomarkinoil ruavon ečos.

Suurin vuitti karjalazis da ven’ankielizis vastuajis sanoi, ku anglie kielen malto on hyvä edu ruadomarkinoil, hos anglie kiely vastuajien keskes ei ylen äijiä malteta.

4.1.6 Kielen hoido

Läs 60% karjalazis vastuajis pidi karjalan kielen kehittämisty kaikil eloksen aloil tarbehettomannu. Yhtelläh 34,8% ei maltanuh sanuo, ongo kielen kehittämisty tarbehakse. Midä korgiemi opastunnuh vastuaju oli, sidä tarbehellizembannu häi pidi karjalan kielen kehittämisty.

Karjalan kiely kehitetäh da hoijetah karjalazien väil, sen sijah ven’an kiely akkiloijah da kehitetäh valdivon tazol. Suurin vuitti (72,1%) karjalazis vastuajis tiezi, ku on olemas semmozii ristikanzoi da instituuttoi, kudamat kehitetäh da hoijetah karjalan kiely. Puaksumbah kielen kehittäjis da hoidajis mainittih yliopistot, školat da päivykoit. Myös meedii pietti tärgienny, puaksuh mainittih TV- da raadivoprogrammat, myös Oma Mua- da Kipinä-lehti. Karjalan kielen hoijos tiezi myös joga kolmas ven’ankieline vastuaju. Net, kudamat tietti sit, maltetti sanuogi nenne tundietumbat ristikanzat da instituutat, kudamii karjalazet iče pietti tärgienny. Verdailujoukon vastuajat mainittih yliopistoloin, školien da meedien ližakse myös kul’tuuruyhtistyset (ezim. Nuori Karjala) da ministerstvat kielen kannattajinnu.

Suurin vuitti karjalazis vastuajis (84,6%) tiezi, ku ven’an kiely hoijetah da kehitetäh. Tärgielöinny kehittäjinny pietti enimitytäh valdivuo da opastussiestiemua.

Enämbi migu puolet vastuajis (59,8%) ei maltanuh sanuo, ongo olemas puhtas da hyvin kehitynnuh karjalan kieli. Äijät sanotti, ku opastajat, opastujat da tutkijat käytetäh semmostu kiely.

4.1.7 Kielen käytön kannattamine da kieldämine

Karjalazil vastuajil kyzyttih, kiellettiho heijän vahnembii pagizemas karjalakse lapsienke. Vaiku 16,1% – enimitytäh igäjoukon 30-49 da 50-64 rahvas – vastai, ku kielletti. Yhtelläh tietty on, ku nevvostoaijannu ylen puaksuh, semmite školis, lapsii kielletti pagizemas vähembistökielel (kč. ezim. Grünthal 2007: 90). Enimityölleh kohti lapsile sanotti, ku ei pie paista karjalakse, ei se tulluh vahnembis.

Konzu kyzyttih, kuultihgo karjalazet vastuajat jälgiaigua mieli karjalan kielen käyttämizes lapsienke, suuri enimitytäh vastannuzis sanoi, ku kuuli pozitiivistu miely. Karjalazien vastuajien omis vahnembis suuri vuitti (70,7%) kannatti lapsii karjalan kielen käyttämizes. Omii lapsii vastuajat kannatetti jo vähembän karjalan kielen käytös: 61,5% niilöis, kel on

lastu, sanoi, ku kannattau lapsen karjalan kielen käyttämisty da opastumistu. Iellehgi vie erähät duumaijah, ku karjalan kielen opastumine da käyttö ollah tiel lapsele hyvän ven'an kielen opastumizes. Nygözien tutkimuksien mugah tämä ei ole oigei, vastukarai, kahten kielen rinnakkai opastumine auttau lapsen kehitysty.

Ven'ankieline verdailujoukko pozitiivizesti kaččou karjalan kielen opastamizeh. Konzu kyzyttih, pidäygo kaikil lapsil opastuo muamankieldy školas, 89,9% vastai ku pidäy. Konzu kyzyttih, ongo karjalan kielen opastamine karjalazile lapsile tärkei, läs 80% oli läs samua mielly.

4.1.8 Kielinägökannat

Karjalazile vastuajile tuodih erilazii miellii karjalan kielel da sen käytös. Läs 60% vastuajis oli sidä mielly, ku karjalan kielen pagizijat sevoitetah ven'ua da karjalua paginas. Äijät ei maltettu sanuo, ongo kielten segavuttamine tunnustettavu vai ei. Äijät ei ozutettu omua mielly sih, tarkoittaugo kielten segavuttamine sidä, ku pagizii maltau segavutettavii kielii hyvin. Kielien segavuttamine ei vastuajien mugah ylen äijäl ripu pagizijan opastuksen tazos, ga sen sijah joga kolmanden mugah nuoret ristikanzat sevoitetah kielii keskenäh. Suuri vuitti vastuajis (72,9%) on sidä mielly, ku vahnat rahvas paistah puhtahal karjalan kielel. Myös oovostettih, ku nuoret ei paista karjalua sen verran, kui vahnembat rahvas.

Karjalazet vastuajat pozitiivizesti kačotah omah kanzah, konzu kyzyttih, ongo karjalazenke helpo tuttavuo, roita ystävikse, ruadua yhteisruaduo da viettiä joudoaigua. Konzu samua kyzyttih ven'ankielizil vastuajil, suurin ero oli se, ku ven'alazis vai joga kymmenes pidi karjalazenke yhtehmenendiä vaigiennu, sidä paiči karjalazis läs joga kolmas pidi karjalazenke yhtehmenendiä vaigiennu. Ero vikse tulou sit, ku karjalazet iče tietäh, kui vähä heidy on verratunnu toizih kanzoih Karjalan tazavallas.

Konzu karjalazii vastuajii kyzyttih miettimäh karjalan kielen tuliedu aigua, vastavukset oldih aiga erilazet. 25,2% oli sidä mielly, ku karjalua ruvetah käyttämäh kymmenen vuvven peräs vähembän migu tänäpäi, 26,5% oli sidä mielly, ku karjalua ruvetah käyttämäh enämbän. Läs puolile vastuajis oli jygei vastata täh kyzymykseh. Sen sijah anglien da ven'an kielen tulies aijas paistih optimistizesti: 84,4% on sidä mielly, ku ven'an kielly kymmenen vuvven peräs ruvetah käyttämäh enämbän, anglien kielel sidä mielly oli 74,7%.

Kielten tulies aijas kyzyttih myös ven'alazel verdailujoukol. Hyö anglien kielen tuliedu aigua nähtäh vie pozitiivizembah migu karjalazet (84,3% oli sidä mielly, ku sen käyttö liženöy), ven'an kielen käytön liženemizeh vähästy pessimistizembi kačottih migu karjalazet (76,7%). Sen sijah karjalan tulies aijas suurin vuitti (61%) ven'alazii ei maltanuh nimidä vastata. Dostalilois suurembi vuitti oli sidä mielly, ku karjalan kielly ruvetah käyttämäh enämbän.

Konzu kyzyttih miettimäh, mittuine karjalan, ven'an da anglien kieli on vastuajan korvah (ezim. kaunis – ruma, moderni – vanhanaigaine), karjalazet sanottih ven'an kielen vägeväkse da dinamičnoikse kielekse. Karjalua vastuajat piettih pehmiembänny, ystävellizembänny da

perindöllizembänny migu ven'an kieldy. Yhtelläh karjalazis suurembi vuitti (62,2%) pidi ven'an kieldy ylen lähäzenny, sidä paiči karjalua pidi ylen lähäzenny 49%.

Myös ven'ankielizii vastuajii kyzyttih miettimäh kielien ominažuksii. Äijät verdailujoukon vastuajat oldih vai pozitiivistu mieldy ven'an kiele. Karjalan kieldy ven'alazet vastuajat ei voidu arvostua, ga suurembi vuitti arvostelulois oli pozitiivine. Selgevin mieli ven'alazil vastuajil oli sit, ku karjalan kieli heijän korvah (57,3%:n mieles) on perindölline.

4.2 Zakonoinluajindu

ELDIA-kyzelys tahtottih tiijustua, tietähgo karjalan kielen pagizijat da ven'alaine verdailujoukko kielen käyttö koskijoi zakonois da ongo kielenkäyttö semmoine dielo, kudamua akkiloijah zakonoin vuoh. Karjalan tazavallas eri kielien tilua akkiloijah Ven'an konstitutsii, Ven'an kielizakon da tazavallan omat zakonatgi, nimenomah vuvven 2004 zakon karjalan, vepsän da suomen kielen kannattamizes.

Enämbi migu puolet vastuajis ei maltettu sanuo, kannatetahgo vai eistetäh Ven'an zakonat karjalan kielen käyttö. Dostalilois suurembi vuitti tiezi, ku karjalan kielel on tugie zakonoin puoles. Vastuajien kommentarielois on ovvostettu, ku äijät ni tietty ei zakonois, vai tiettih ku net ollah olemas, ku karjalan kielel voijah piästä ilmah lehtilöi da kirjoi da sidä voijah opastua školis da yliopistos. Äijät, ket tiettih zakonois iččenäh, sanottih ku tozidielos zakonoil ei ole nimittumua merkičysty, sendäh kai ruavot karjalan kielen tilan parandamizekse ollah vähäzet. Monet paheksittih sidä, ku karjalan kieli ei ole hyväksytty tazavallan virrallizekse kielekse. Ven'alazes verdailujoukos läs puolet uskottih, ku zakonat kannatetah karjalan kielen käyttö da vai joga kymmenes sanoi, ku moizii zakonois ei ole.

Karjalazis vastuajis suurin vuitti ei maltanuh vastata kyzymykseh, akkiloijahgo Ven'an zakonat eri kielien käyttö libo ollahgo eri kielih da niilöin pagizijoih kohtah objektiivizesti. Ven'ankielizes verdailujoukos suurin vuitti ei tiedänyh, midä vastata. Myös ei tietty, ongo olemas zakonat, kudamat kannatetah eri kielien käyttö ruadomarkinoil.

Karjalankielizii kiännöksii kielizakonois ei uskottu ku on. Vai 7,3% on sidä mieldy, ku kiännöksii on. Ket ei oldu varmat kiännöksis oli suuri enimestö, 62,2%.

Läs kaksi kolmes karjalazes vastuajas (60,2%) ei olluh varmu, ongo olemas zakonua karjalankielizes školaopastukses. Sežo äijät (59,7%) ei maltettu sanuo libo viäräh duumaičči (9%), ku karjalan kielen opastamine školis opastusainehennu ei ole turvattu zakonois. Ven'alazis vastuajus suurin vuitti (62,7%) ei tiedänyh, ongo karjalan kielen opastamizes zakonua.

Nägyy, ku karjalazien tila tazavallan nimenandajan kanzannu on tuttu suurele vuitile Karjalan tazavallan eläjis, ga sen vaikutustu karjalan kielen da kul'tuuran zakonanluajindallizeh azemah ei tietä karjalazet, semmite ven'ankielizet ylen äijäl.

4.3 Meedii

Karjalazet käytetäh enemättäh ven’ankielisty meediedu, mindäh sendäh karjalankielisty on tarittavannu ylen vähä. Karjalankielizis meedielois enimate käytetäh perindöllizii: lehtilöi, televiideniedu da raadivuo. Läs joga kolmas (32,4%) karjalazis vastuajis sanoi, ku kaččou karjalankielizii TV-ohjelmii vähimmäkseh joga nedälii Karjalankielizii raadivo-ohjelmii kuundelou vähimmäkseh joga nedälii joga nelläs (25,6%). Televiidenii da raadivo ollah käytettävembät ijäkkähien vastuajien keskes, muga läs puolet piäl 65-vuodehizis sanoi, ku kaččou karjalankielizii TV-programmoi mondu kerdua nedälis da enämbi migu puolet kuunnellah raadivoprogrammoi setämä päivy nedälis. Joga nelläs vastuaju (26,6%) sanou, ku lugou karjalankielisty lehtie vähimmäkseh joga nedälii. Nuoret puaksumbah lugietah karjalankielizii lehtilöi, migu kačotah tv:du da kuunnellah raadivoprogrammoi. Nuoris (18-29-vuodehizet) vastuajis joga nelläs (27,3%) sanoi, ku käyttäy silloi-toiči karjalan kiely internetas.

Ven’ankielisty meediedu karjalazet vastuajat käytetäh saman verran kui ven’ankieline verduilujoukko. Ga karjalazet keskimiärin vahnembas ijäs algajen uuttu meediedu, kui internettua käytetäh vähembän.

Karjalazil vastuajil kyzyttih myös, midä hyö iče kirjutetah livvikse libo midä tekstua ezitetäh. Suurin karjalan kielen käyttö on pajoloin ezittämizes: 46,3% sanoi, ku pajattau karjalakse toiči. 34,8% sanoi, ku lugou runuo karjalakse. Kirjazii toiči kirjuttau karjalakse 23,5% karjalazis. Ven’an kielel karjalazet kirjutetah da ezitetäh tekstoi äijä puaksumbah.

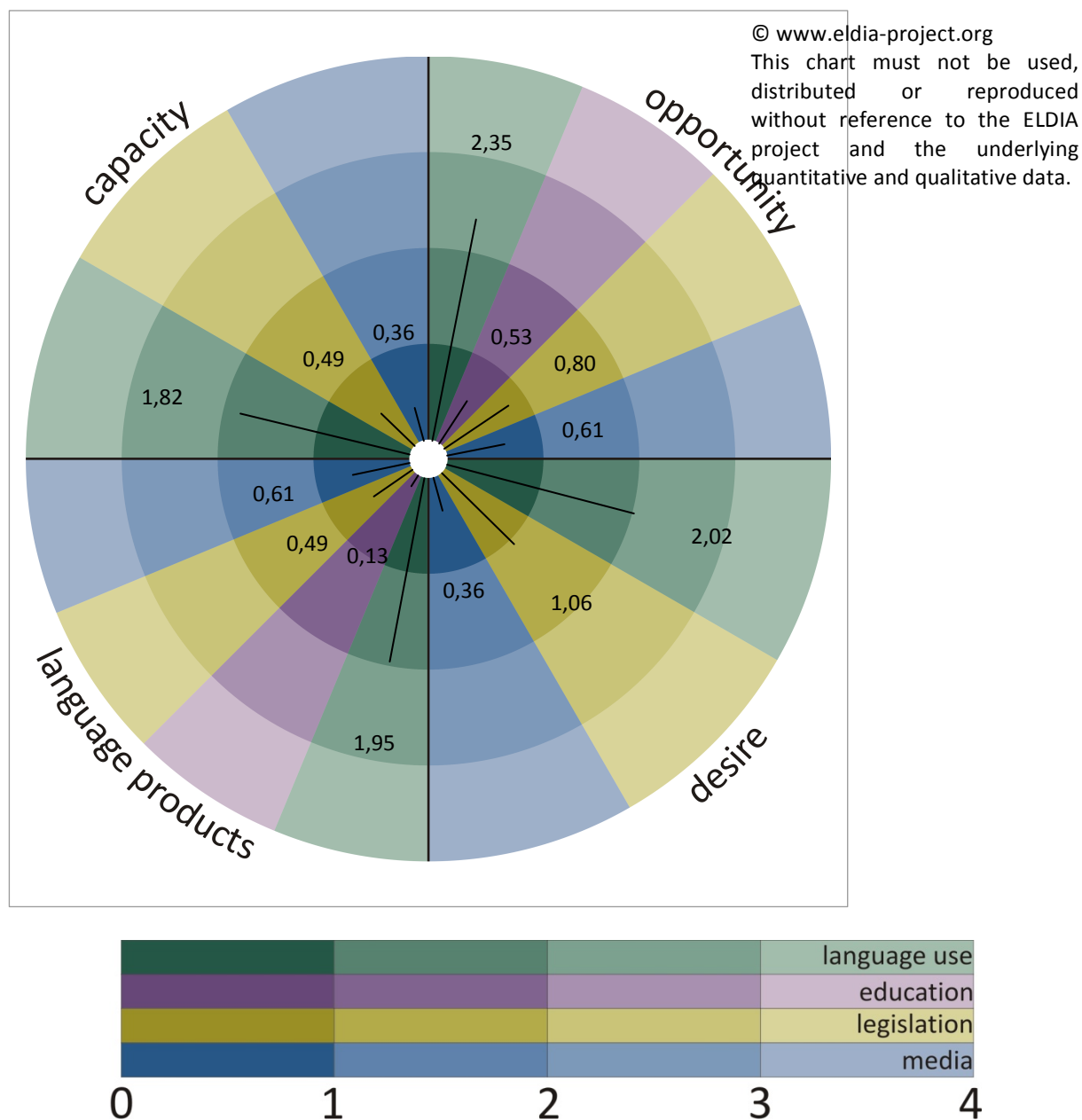
4.4 Opastus

Enne karjalan kieleh opastuttih kois, eibo virrallizel školasistiemal olluh merkičysty kielen opastumizes – školan vaikutus karjalan kielen käyttöh oli puaksumbah negatiivine, kui aijembah oli sanottu. Karjalan kielen opastustu semmite karjalankielisty opastustu ei 30-luvun jälles školis olluh, enne kui 1990-luvul se suadih uvvessah. Karjalazis vastuajis 82% on opastunnuh karjalan kiely vaiku kois. 7,7% sanoi, ku opastui vaiku školas libo kustahto toizes opastukses, eibo kois. Dostalit opastuttih karjalan kiely kois dai opastuslaitoksis. Sendäh ku kielen opastumine kois nygöi rodih jo harvinaine dielo (kč. Lugu 4.3.1.2), opastuksen rouli on roinnuh karjalan kielen kehittämizes da elävyttämizes targiekse kanualakse kielen siirdäjänny uuzile sugupolvile.

Läs nelläs vuitti karjalazis vastuajis (26,6%) ei opastunnuh kois ven’an kiely nivouse.

5 Livvin kielen eloivoimažuon barometru

Täs luvus ezitetäh lyhyösti livvin kielen tilua kuvuaju barometru. Ken tahtonou, ga tarkembat tijot suau löydiä ven'an da anglienkielisty raportua. ELDIA panou merkile sen, ku barometru ei kuvua livvin kielen tilua kogonah, sen tarkoitus on ozuttua, kui ollah ezilazet kielenkäytön, zakonoinluajindan da školan dielot ELDIA-tutkimustuloksien mugah.

Čökkiet Kuvahus

- 0 **Kieli on vagavasti da kriittizesti varavonailaine.** Kieli eläy "mustotiedoloinnu", sidä ei käytetä spontaanizesti libo aktiivizesti paistes. Kielen käyttö da siirdymisty tulieloile sugupolvile ei akkiloija libo kannateta instituutuanalizesti. Lapsii da nuorii ei kehitetä opastumah libo käyttämäh kiely.

- Tarvitah midä vai teriämbäh effektiivizii revitalizatsien ruadoloi, ku eistiä kielen kaduomine kogonah da ruveta uvvessah käyttämäh sidä.
- 1 **Kieli on ruttoh kaduoju.** Kiedy käytetäh erähiči paistes, ga kielen käytön, kannatuksen da/libo tulieloile sugupolvile siirdymizen problemat ollah moizet vagavat, sendäh tuliel aigua kieli voi hävitä.
→ Tarvitah midä vai teriämbäh effektiivizii ruadoloi kielen hoidamizekse da revitalizatsiekse.
 - 2 **Kieli on varavonaine.** Kielen käyttö da siirdymine tulieloile sugupolvile vähetäh libo ollah sambumas erähis yhtevykses libo erähien pagizijoukkoloin keskes. Ku ruvetanneh sidä ielleh kehittämäh, ga se voi hävitä kogonah vai loittozes tulevažuos.
→ Tarvitah effektiivizii keinoloi da kannatustu kielen käytön da siirdymizen hyväkse.
 - 3 **Kieldy hoijetah kudakui.** Kieldy kannatetah instituutuanalizesti da käytetäh erilazis yhtevykses da käyttötarkoituksis (myös keskizimil käyttöaloil, kui perehes, mugai sen ulgopuolel). Kieli siirdyy tavallizesti tulieloile sugupolvile da kielenpagizijat nägyy tahtotah kehittä monikieližyön muodoloi.
→ Kielen hoido nägyy on lykykäs: ielleh vai pidäy jatkua sen kehitändiä.
 - 4 **Kieldy hoijetah täl aigua.** Kieldy käytetäh monis erilazis ymbäristölöis. Kieli ei ozuttai varavonalazekse: ni mi ei ozuta sidä, ku kielenpagizijat heitetäh kielel pagizendua da ei ruveta siirdämäh sidä tulieloile sugupolvile, ku vai nygöine sotsialine da instituutuanaline kannatus rodieu sama.
→ Kielen tilua on hyvä pidiä silmäl da kannattua kieldy pitkyaigazesti.

Diagrammas vihandu väri kuvuau kielen käyttö, folietovoi opastustu, keldaine zakonoi da sinine meediedu. Midä muzavembi väri on da midä lähembi čökkiet ollah nollua, sidä pahembas tilas on kieli.

Barometras nägyy: ELDIA-tutkimuksen mugah karjalan kielen tila läs kaikil tutkimuksen aloil on vähembi kahtu. Se tarkoittau sidä, ku livvin kieli on ruttoh kaduoju da pidäy ruttoh ottavuo elävytysruadoloih kielen tilan parandamizekse libo hos oppie jättiä nygözele tazole. Muut tutkimuksetgi da rahvahanluvun tulokset ozutetah ihan samua, Poikkevuksennu ollah ”tahto” (desire) da ’mahto’ (opportunity) kielen käytön (language use) aloil, kudamis čökehty on enämbi kahtu. ”Tahto” käyttiä kieldy ozuttau, kui tutkimukseh yhtynyöt karjalazet tahtotah käyttiä omua kieldy, midä miellydä sihi niškoi ollah. ”Mahto” (opportunity) ozuttau sidä, ku on olemas instituutat, kudamat kannatetah karjalan kieldy da ei karjalan kielen käytös kielletä. *Language products* ’kielen tuottehet’ sai vähä čökehty, mindäh sendäh karjalan kieldy ei käytetä opastuskielenny školos da ei opastetagi, karjalankielisty meediedu on vähä suadavis da eibo sidä käytetä ylen puaksuh. Eigo ni ole zakonoin karjalankielizii kiännöksii.

Tarkembah barometran tiedoloi voibi kaččuo ven’an da angliekielizes raportas.

6 Yhtehevot

ELDIA-tutkimuksen tärgiembät tulokset ollah net, ku suadih uuttu tieduo karjalan kiieldy koskijois zakonois, meedies da enne kaikkie sen käytös. Tutkimus tovestau, ku karjalan kiieldy ei siirrettä enämbiä perehis sugupolvelpäi toizeh. Tila on muuttunuh rutttoh sentämän sugupolven aijas. Tänäpäi enimät karjalazis vahnembis paistah omile lapsile vaiku ven’ua. Suurin vuitti myös käyttäy ven’ua sizärien da vellilöin, ukkoloin da akoin kel. Karjalan kiieldy harvah opastutah koin ulgopuolel, školas libo päivykois. Suurin vuitti vastuajis opastui karjalan kieleh vaiku kois.

Karjalazet pozitiivizesti kačotah omah kieleh da sen pagizijoih, ga suurin vuitti heis ei usko, ku karjalan kielen tila paranou tuliel aigua. Sidä paiči Ven’an da anglien kielen merkičys heijän mieles rubieu kazvamah. Ven’an kielel heijän mugah on suuri merkičys, semmite ruadomarkinoil.

7 Kehoitukset

Iellizien kehoituksien pohjannu on karjalan vähembistökielen livvin murdehen nygözen tilan tutkimizen tulokset. Tämän tilan sellitändäs, kudai piettih ELDIA-projektan hantuzis, on roinnuh nygytärkiä tieduo niilöis enziruattavis ruadolois, kudamii pidäy karjalan kielen säilyttämizekse da elävyttämizekse. Meijän tutkimus, kudamah yhtyi 300 karjalan kielen maltajua, ozutti: karjalan kieldy tänäpäi käytetäh vai tiettylöis tilois da sen pagizijoin joukko on ylen äijäl vähennyh jälgimäzien vuozikymmenien aigah.

Nämmien kehoituksien tarkoituksennu on ozuttua, midä ruaduo tänäpäi voi da pidäy ruadua karjalan kielen käyttämizekse da adaptatsiekse. Pidäy mustua: täs kirjutukses vai kehoitetah uuzii alghupanoloi da karjalan kielen pitkyagastu kannatustu, yhtelläh nämmien ruadoloin finansiiruičendua ei oteta paginele. Ku tahtotanneh vai täs ruavos piästä pitkäle, ga sih pidäy sit kui valdivon, mugai yksitysty finansiiruičendua.

Karjalan kielen opastandan kannattamine

- 1) Erikseh pidäy kiinnittiä huomivuo **lapsien karjalan kieleh opastamizeh**. Eräs suurimis problemois karjalazien kielikunnas on se, ku lapset ei harjavuta enämbiä karjalan kieleh kois. Effektiivizin ruado tämän problemian sellittämizekse olis kielipezien perustandu, niilöis lapset ollah pienis joukkolois da lapsien da opastajien kosketukset ollah kiindiet. Kielipezile abuh voidas olla kielikylt da kieliluagerit kogo perehile.
- 2) Jälles hyvinmennyttu karjalan kielen opastundua päivykois, **školas pidäy olla opastustu karjalan kielel**. Paiči karjalan kielen urokkoi, erähii toizii opastusainehii voibi opastua karjalan kielel, semmite net opastusainehet, kudamih ei pie äijä kirjutettuu opastusmaterjualua.
- 3) Hyväkse lapsien vepsän da karjalan kieleh opastandan livuttamizekse pidäy olla Karjalan tazavallas kaksi luaduu **päivykodii**: (a) kaksikielizet päivykoit, kus rinnakkai käytettäs ven'an da karjalan kieldy libo ven'an da vepsän kieldy. (b) karjalazet da vepsäläzet päivykoit libo kielipezät, kus paistas vaiku karjalakse libo vepsäkse.
- 4) Karjalan kieleh opastundu pienes ijäs rubieu menemäh hyvin, ku roinnou vai **oma opastajiengi opastamine**. Erikseh pidäy kiinnittiä huomivuo opastajien kielineron kannattamizeh da tarvittavien opastusmetoudiekoin käyttämizeh.

Karjalan kielen käytön kannattamine

- 5) Kannattua **lapsien da vahnembien yhtehizien karjalankielizien pidoloin** luajindua (kui kluubat da pivot) ku suas yhtistiä karjalakse pagizijoi. Karjalankielizet pivot pannah niilöi, ken ei muga hyvin malta kiely, juohattamah da käyttämäh sidä. Yhtehizet pivot kannatetah karjalan kielen opastundua da ozutetah kielen uuzii käyttömahtoloi. Pidäy kuččuo nuorižuo niilöih joukkoloih, kudamis vie tänäpäi äijän paistah karjalakse.

- 6) On kehoitettu ruadua erillizii ruadoloi, todevuttua projektoi **nuorižon karjalan kieleh kehittämizekse**. Nuorižokul'tuuru, ezimerkikse, muuzikku, kižat da fil'mat karjalan kielel, pidäy olla karjalankielizien kul'tuuruteemoin suurendamizekse.
- 7) **Karjalankielizen pagizendan** kehittämizekse pidäy olla internet-sivut da fourumat, kus voibi vaihtua omii mieli.
- 8) **Karjalan kielen kursit aiguzih niškoi internetas** autetah parandua rahvahan kielineruo.

Karjalan kielen nägevyön da tilan lujoittamine

- 9) Pidäy olla **uvvet audio-materjualat**, ku kieli kuulus, hos sih jo ni paista ei. Kerdomukset, raadivo-ohjelmat da muuzikku karjalan kielel uvvessah luajitah kieles kuului.
- 10) **Karjalan tazavallan Opastusministerstvas pidäy olla karjalan da vepsän kielen spetsialistu** karjalan da vepsän kielen opastundan da käytön kannattamizekse.
- 11) Karjalan da vepsän kieli voidas olla erähänny **Karjalan tazavallan brendannu**. Nämmä kielet voidas olla enämbäl nägyvis nimilavvois da ilmoituksis. Paikannimet matkuoppahis sežo vois kirjuttua karjalakse da vepsäks.
- 12) **Kompanieloile** on nevvottu luadie Ven'an Luodehen brendu leviesti reklamiiruimal karjalan da vepsän kiely omil sailoile da buklietoile. Paikallizien kielten nägevys rikastuttu paikallistu profilii da voi tuuva uuttu turistua.
- 13) **Lapsien keskuksile, lapsien suandutaloloile da päivykodiloile** pidäy levittiä tieduo karjalan da ven'an kielen rinnakkazen opastundan hyvyös da kannattua lapsien kaksikielisty kazvatustu.
- 14) **Itämerensuomelazien kielten da kul'tuuroin keskus Petroskoil** vois yhtistiä erikseh ruadajii rahvasjoukkoloi da rahvahii. Se voi olla se piätalo, kus ruvetah pidämäh mainittuloi pidoloi.
- 15) **Karjalankielizien kirjoin da toizien julgavoloin myöndy** kirjulaukoile auttau nämmien kirjoin nägevytty da suadavuttu.

Karjalan kielen oigevustila

- 16) **Karjalan tazavallan zakon karjalan, vepsän da suomen kielen valdivollizes kannattamizes** koskou karjalan kiely. Zakon tozi elokses ruadas hyvin, ku olis oma tarkastuselin, kudai kaččos kui novvetah vähembistökanzoin oigevuksii.

Kehoitukset Karjalan tazavallan joukkoviestimile karjalan da vepsän kielen kannattamizekse

- 17) Karjalankielizien lehtilöin, ezimerkikse “Oman Muan”, kirjutukset ollah hyvä pohju mielien vaihtamizekse **Internetas**. Online-kirjutukset voidas kehittiä rahvastu kirjuttamah da vaihtamah omii mieli.
- 18) Karjalan kielen **raadivos da TV:s** kuulundu lujoittau kielen imidžua yhteiskunnas. Endizii raadivo- da TV-ohjelmii voibi ozuttua vie kerdu. Internetas pidäy olla kaikile suadavis endizien raadivo- da TV-ohjelmien arhiivu.
- 19) Kui elektron-, mugai painetut joukkoviestimet autetah **kielen uuzien käyttöaloin rodivundua**, kudamii pidäy olla linnan nygözes kontekstas. Äijät lugijat eletäh linnois, kudaman elos eruou perindöllizes. Joukkoviestimil on targei rouli kielen uuzien käyttöaloin rodivundas kielikundah niškoi.
- 20) **Joukkoviestimil pidäy tuvva karjalan da vepsän kieli kanzoinvälizeh kontekstah**. Kui toizil itämerensuomelazil kielil, karjalan da vepsän kielel on äijy yhtehisty Ven’an toizien vähembistökielienke, suomelas-ugrilazien kielienke da Jevroupan kanzoinke. Yksielpäi, leviembi kontekstu andau uuttu tieduo nygözeh karjalan da vepsän kielen tilah niškoi, toizielpäi, se lujoittau omaničentunduo, auttau ottua käyttöh uuzii neroloi toizis pienis kielikunnis. Sidä paiči, julguajat voijah suaja uuttu neruo toizis joukkoviestimis.
- 21) **Tovellizes sotsiolingvistizes da oigevuksellizes karjalan da vepsän kielen tilas** voijah sanella joukkoviestimet kebjieh luaduh da tabah. Muutoksis zakonois da niilöin jälgivaikutukses pidäy sanella lugijoile. Karjalan da vepsän kielen sotsiualine rouli nostau kunnivoičustu nämmih kielih da sen rahvahien omaničentundoh. Moizil teemoil, kui ristikanzoin, perehien da rahvaskundien monikieližys, kielen elävyttämine, kielen vaihto da lapsien kieleh opastumine, on suuri merkičys.
- 22) Joukkoviestimien piätoimittajil pidäy kehittiä toimittajii miettimäh heijän kirjutuksien **vaikutustu karjalan da vepsän kielen nygözen da tulien tilan ellendämizeh**.
- 23) Joukkoviestimile kuuluu suuri vastus **kielen siirdämizen da kieli-identitietan kannattamizes**. Täl aigua karjalan da vepsän kiely ei siirretä tulieloile polvile. Karjalan da vepsänkielizil joukkoviestimil pidäy olla sillannu niilöin välis ken opastui kieleh lapsennu da ken vaste vai rubei opastumah kiely. Sikse piädykauti valmistetut julgavot da materjualat autetah sidä. Ezimerkikse, buabat da bunukat voidas yhtes yhtyö parahan ainehkirjituksen kilbah.
- 24) **Pidäy kehittiä nuorii** käyttämäh joukkoviestimii, vallita heih niškoi omat teemat. Niilöi voibi vaihtua (sovittua) lugijoin kielineron mugah.
- 25) Karjalan da vepsänkielizet joukkoviestimet **ollah yhteisruavos lugijoinke**. Lugijoi kehitetäh miettimäh joukkoviestimien uuzii teemoi da syväindyö, mi omas puoles auttau kielen säilyndiä. Kielen eriluadužus, ezimerkikse, paikalline divergentsii, rikastuttau paginua. Ku puuttunou ruadua se, ga rahvastu, kudamat ruvetah käyttämäh kiely julgi, rubieu liženemäh.

Kogo maailman suomelas-ugrilazien kanzoin kongresan kehoitukset

26) Kogo maailman suomelas-ugrilazien kanzoin kongressu pietäh joga nellätty vuottu vuvves 1992 algajen. Tämän kanzoinvälizen yhtevyksen kehoituksii pidäy tarkah paista da sellittiä Karjalan tazavallan da Leningruadan alovehen paikallizil vallasolijoil. Erikseh pidäy kiinnittiä huomivuo kahteh jälgimäzeh kongressah, kudamat piettih Hanti-Mansiiskas (2008) da Šiofokas (2012).